

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА ПО БАШКИРСКОМУ ЯЗЫКУ ДЛЯ 7 КЛАССА

Аңлатмаязыу

Укытыу рустелендә алып барылған мәктәптәрзең 7-се класы өсөнбашкорт (дәүләт)
теленән эшпрограммаһы.

Эшпрограммаһы 35сәғәткәбүленгән (азнаға 1сәғәт)

Дәреслек: Башкорттеле: Укытыуурыстелендәалыпбарылғанмәктәптәрзең 7-
секлассукуысыларыөсөндәреслек. УсмановаМ.Ғ. –Өфө: Китап, 2015.

Программакимәле:базис.

Укытыуыныңтелбуйынсаукуу-укытуу методик комплекты:

1. Башкорттеленәнпрограмма. (Укытыуурыстелендәалыпбарылғанмәктәптәрзең I - XI кластарыөсөн). Төзүселәре: УсмановаМ.Ғ., ҒәбитоваЗ.М. –Ижевск: «КнигоГрад», 2008.
2. Башкорттеленәндиктанттарһәмизложениеларыйыйынтығы. УсмановаМ.Ғ., ҒәбитоваЗ.М. –Өфө: Китап, 2009.
3. Укытыуурыстелендәалыпбарылғанмәктәптәрзең 7-8-
секластары өсөн«Башкорттеле»дәреслегенәметодиккүрһәтмәләр. УсмановаМ.Ғ.,
ҒәбитоваЗ.М. –Өфө: Китап, 2006.
4. Укытыуурустелендәалыпбарылғанмәктәптәрзеңбашкорт (дәүләт)
телебуйынсаукууысыларзыңтелмәрүстереуенә, язмәштәрәненә,
дәфтәртотоузарынаһәмязмәштәрүткәрәүгәберзәмталаптар.

Укуысыларөсөнтелбуйынсаукуу-укытуу методик комплекты:

Башкорттеле: Укытыууурыстелендәалыпбарылғанмәктәптәрзең 7-
сесиныфукуысыларыөсөндәреслек. УсмановаМ.Ғ. –Өфө: Китап, 2008.

Программаүзенсәлектәренәнхарактеристикаһы: ЭшпрограммаһыБашкортостанРеспубликаһы М
әғарифминистрлығытарафынанрасланған«Башкорттеленәнпрограмма»
(Укытыуурустелендәалыпбарылғанмәктәптәрзең I-XI кластарыөсөн) нигезендәтөзөлдө.
ТөзүселәреТоломбаевХ.А., ДәүләтшинаМ.С., ҒәбитоваЗ.М., УсмановаМ.Ғ. –Ижевск:
«КнигоГрад», 2008.

БашкортостанРеспубликаһы Мәғарифминистрлығытарафынантәкдимителгәнпрограмма 4-
се уртадөйөмбелембиреүмәктәбе муниципальбюджетдөйөмбелембиреүучреждениеһының«уку
упланына» ярашлырәүештә тормошкаашырыла.

Быләшпрограммаһындафедеральһәмреспубликазакондарыталаптарытормошкаашырыла:

«РәсәйФедерацияһыхалыктарытелдәрәтураһында»законы,
РәсәйФедерацияһының«Мәғарифтураһында»Законы,
«БашкортостанРеспубликаһыхалыктарытелдәрәтураһында»законы,
БашкортостанРеспубликаһының«Мәғарифтураһында»Законы.

Программаныңйөкмәткеһе 3 йүнәлештәтөзөлгән:

1. Балаларзыһөйләшергәйрәтәүүзәкбурыс.
2. Телменәнзәбиматериалдарыбергәкушыпөйрәнелә (интеграция).
3. Лингвистикһәмзәбикүренештәр, укуматериалынигезендә,
практиккулланыумақсатынансығыпөйрәнелә (коммуникативйүнәлеш).

“Башкорттеле” предметының өйрәнеү һөҙөмтәләре.

“Башкорттеле” программаһын үзләштереп үзәшәх сн һөҙөмтәләр булып түбәндәгеләртә:

1. Башкорттеле башкорт халкының төп милли – мәзәни киммәте буларак аңлау, интеллектуаль, ижади һәм ләтләктәрән һәм шәхестең мораль-этик сифаттарын үстәрәүзә башкорттеле нең ролен, уның мәктәптә белем алыу процесындағы әһәмәтен билдәләү;
2. Башкорттеле нең эстетик киммәтен аңлау; телгә карата ихтирам, һөйөү, һорурланыу тоғо һәм тәрбиәләү; милли-мәзәни сағылыш буларак, башкорттеле нең тазалығын һәм клау тураһында хәстәрләккүрәү; үз телмәрен декамиллаштырыуға интылыу;
3. Аралашыу процесында кәрәкле һүзләк запасына эйә булыу һәм үз фекерен деиркәнеткәрәү өсөн теҗәһәтлә грамматик сараларҙы үзләштерәү; үз телмәрен де күзәтәү һәм уны баһалау күнекмәһен булдырыу.

Башкорттеле программаһын үзләштерәүҙең метапредмет һөҙөмтәләре булып:

1. телмәре шмәкәрлегенә бәтәтәрҙәрән үзләштерәү:

аудирование һәм укыу:

- телдән һәм язма хәбәр иткән мәғлүмәтте адекватка бултыу;
- төрлө сәуки күнекмәләрен булдырыу, төрлө стилдәге, жанрҙағы текстты үзләштерәү;
- төрлө сәғанактарҙан мәғлүмәтте һайлап алыу һәм ләтләге; төрлө типтағы һүзләктәр менән иркен кулланыу, белешмә өсөн эзәбиәт, шулай уҡ электрон кулланмаларҙан һайлап алыу күнекмәләрен булдырыу;
- һайлап алыу алымдары менән эшитә белеү һәм тәғәйен тәмаға материалды системаға килтерәү; укыу йәәудирование һөҙөмтәһендә алынған мәғлүмәтте үз аллы эзләй алыу күнекмәләрен эйә булыу; мәғлүмәтте кайтанан эшләй алыу, еткәрә белеү.
- стилистик үзән сәлектәрҙе сәпкә алып, йөкмәткән һәм кулланылған тел сараларын аңсығып, фекерҙе сағыштыра алыу.

һөйләү һәм языу:

- алдағы укыу эшмәкәрлегенә максатын билдәләү һәм ләтләге, хәрәкәттен эзмә-эзләге, өлгәшелгән һөҙөмтәләрҙе баһалау һәм уларҙы телдән һәм язма формала адекватан китеп әйтәү;
- тыңланған йәәукылған текстты тәкдим ителгән кимәлдә һөйләй алыу;
- төрлө стилдә һәм жанрҙа, адресланыуға карап һәм аралашыу ситуацияһына карап телдән һәм язма тексттә эҙәй алыу;
- телдән һәм язма формала үз фекерен деиркәнеткәрә белеү, текстты логик яктан эзмә-эзләклетә эҙәү талаптарын һәм клау;
- төрлө төрҙәге монологты һәм диалог үзләштерәү;
- телмәре этикет нормаларын һәм клап аралаша алыу, телмәре аралашыу процесында ым-ишара, мимиканы урынлы кулланыу;
- укыу процесында һәм күндәле каралашыуҙа үз телмәрен де контрольдә тоту;
- үз теңдәштәрә аудиторияһында зур булмаған доклад, реферат менән аңсығыш яһау;

1. алынған белемде һәм күнекмәләрҙе көндәлек тормошта кулланалар, тел күренештәрҙе анализлау буйынса алған белем һәм күнекмәләрҙе предмет-ара кулланыу;
2. аралашыу процесында тирә-яктағы кешеләр менән коммуникатив максатлы бәйләнештә индәйҙәр эштәрҙе бәргәшләү, бәхәстә күтәрелгән күнүзәктә мәләләрҙә фекер алышыуҙа катнашыу; шәхестәр менән мәҙәни аралашыу барышындағы төрлө ситуацияларҙа тел мәрәткетәһның милли-мәҙәни нормаларын үзләштерәү.

Предмет һөҙөмтәләре:

1. телдә төп функциялары тураһында, башкорт теленең, башкорт халқының милли теле, Башкортостан Республикаһының дәүләт теле булыуы тураһында, тел һәм халыҡ мәҙәниәтенә бәйләнештә тураһында, телдә кешеләр һәм мейәт тормошондағы роле тураһында караш булдырыу;
2. гуманитар фәндәр системаһында телдең урынын һәм мөғарифтә улуының сауны роленәңләу;
3. туған тел тураһында төп фәнни нигеҙҙе үзләштерәү; уның кимәл һәм берәмектәр бәйләнешенәңләу;
4. тел ғилеменә төп аңлатмалары: лингвистика һәм уның төп бүлектәре; тел һәм тел мәр, тел мәр аралашыуы, һөйләү һәм язма тел мәр, монолог, диалог һәм уларҙың төрҙәре; аралашыу ситуациялары, фәнни, публицистик, рәсми-эшлеклестилдәр, матур эҙбиәт теле; функциональ-мәғәнә үител мәр төрҙәре; телдә төп берәмектәре, уларҙың билдәләре һәм тел мәрҙе кулланыу үзенсәлектәрен үзләштерәү.
5. Башкорт теленең лексикаһы һәм фразеологияһының төп стилистик ресурстарын, башкорт эҙбиәтенә төп нормаларын, һөйләү этикет нормаларын үзләштерәү;
6. Телдә төп берәмектәрен, грамматик категорияларын анализлау һәм таныу, тел берәмектәрен аралашыу шарттарында ярашлы кулланыу;
7. һүзгә төрлө анализ төрҙәрен, һөйләм һәм һүз бәйләнешкә синтаксик анализ, төп билдә һәм структура күҙлегенән сығып, күп аспектлы анализ яһау;
8. Тел һүрәтләү саралары һәм уларҙы уҡыу сәтел мәрәндә кулланыу;

9. Телдә эстетик функцияһын таныу, матур эҙбиәт текстарын анализлағанда: башкорт теленә нормалары (фонетик, лексик, грамматик) тураһында белем (курс йөкмәткәһә кемәләндә).

А. Коммуникатив сферала (башкорт теленә аралашыу сараһы буларак һөйрәнеүҙә)

Тел мәрәшмәкәре генәң түбәндәгә төрҙәрендә тел мәр компетенцияһы:

һөйләү тел мәрәндә:

- аралашыуҙың типик ситуацияларында этикет диалог алып барыу;

- уҡыу сәһының үҙе, ғаилә һә, дуһы тураһында һөйләү; предмет, картинаһы һүрәтләү; персонажды кыскаса кылыҡһырлауы;

Тел компетенцияһы (тел сараларын үзләштерәү).

башкорт теленең өндәрәндәрә һөйтә һәм алырыу; һүзәргә һәм фразаларға дәрәһәһә һәм куйыу; төрлө һөйләм төрҙәрен интонация менән уҡыу;

башланғыс мәктәп курсында һөйрәңләгән уҡыу һәм морфологикаға һөйләргә кулланыу; тыңлапаңләу а:

уҡыу сәһының уҡыу сәһы һәм клаштарының тел мәрәнтә тыңлапаңләуы;

аудио язмаларҙағы текстарҙың йөкмәткәһә һәңләуы;

уҡыуҙа:

һөйрәңләгән тел материалын атайың түзәлгән зур булмаған текстарҙы кыска һөйләү;

өйрәнелгән тел материалы менән бер рәттән яңы һүзәрзеләүзәсенә алған текстларзы әстән укыу һәм уларзың төп һәм мөһим нәтижәләрен табу; текстның кәчкәл һәм формациян табу;

язмател мәрзә:

языу техникаһына әйәбулыу;

үрнәк буйынса байрам менән котлау һәм шәхс хат яздыу.

башланғыс мәктәп курсында өйрәнелгән лексик берәмектәрзе (һүзәр, һүзбәйләнештәр, баһалау лексикаһы, тел мәрклишелары) һәм грамматик күренештәрзетаны һәм тел мәрзә кулланыу.

Социомәзәни компетенция.

географика тамаларзы, билдәлә балалар әсәрзәренә персонаждарын,

популяр әкиәттәрзәң сюжеттарын, балалар фольклорының зурбулмаған әсәрзәрен (шиғырзар, йырзар) белеу;

Б. Танып белеу сфераһы:

башкорт һәм русларҙәренә күренештәрәң сағыштыра белеу; өлгө буйынса күнегүзәрәшләй белеу; кағизәләр, таблицаларзы куллана белеу; үз-үзәңдә баһалай белеу;

В. Дөйөм киммәттәргә үнәләш сфераһында:

башкорт телен фекер, хис-тойғо, эмоцияларзы белдерәү сараһыбуларак кабулитеу;

балалар фольклоры ярамында башкорт халкының рухы киммәттәрәң үзләштерәү.

Г. Эстетик сферала: башкорт телендә гөһис-

тойғо һәм эмоцияларзы белдерәү сараларзы үзләштерәү;

балалар әҙбиәте үрнәктәрә менән танышкан да матурлыкты танырға өйрәнәү.

Д. Хезмәт сфераһында: укыу процесында билдәләнгән планға ярашлы әшләй белеу.

9. тел мәрзәң эстетик кимәлен баһалау.

Башкорт телен өйрәнәүзәң **шәхси һәм зөмтәләренә** түбәндәгеләринә:

донъяны күп теллә һәм мәзәниәтләй әмғиәтбуларак кабулитеу; үзәңдә илдәң гражданы итеп тойоу;

телдә (шули сәптән башкорт телен) төп аралашыу сараһыбуларак кабулитеу;

башкорт тел саралары ярамында (балалар фольклоры, балалар әҙбиәтенәң кайһы бер үрнәктәрә)

укыуының башкорт халкының тормошо менән танышыуы.

Метапредмет һәм зөмтәләр:

укыуының коммуникатив һәм ләтәрәң үстәрәү;

элементар коммуникатив мәсәләләң сәуәсәнадекват тел һәм тел мәр сараларын һайлау һәм ләтәрәң үстәрәү;

танып белеу һәм эмоциональ сфераларын үстәрәү;

башкорт телен өйрәнәүгә мотивация булдыру; укытыу-

методик комплекстың төрлө компоненттары (дәрәсләк, аудиодиск һ.б.) менән әшләргә өйрәтәү.

Укытыу предметының төп һәм мөһим нәтижәләре

I. Яңынан мәктәпкә (4 сәғәт)

5-6-сыкларҙа заалған белемдәрзәтулыландыру.

шағирҙары һәм әһәмәтәң таныштыру,

Диалог һәм монолог ярамында бәйләнәшләр һәм ләтәрәң үзәү дауамитә. Туған тел, белем, укытыуы,

мәктәп һәм көзгө байлыҡ тураһында һәм ләтәрәң үзәү күберәк урынала.

бер телдә һәм икенселәтәрәң жәмәтәү күнегүзәрә башкарыла.

уңышлы йыуаҡтарҙа һәм ләтәрәң үзәү күберәк урынала.

Мәктәп, укыу, китап, икмәк, уңыш, емеш-еләк тураһында мәкәлдәр, әйтәмдәр,

йомактар менән танышыу.

Грамматика:

6-сыкларҙа үтелгән дәрзә кабатлау.

II. Ауыл тормошо (4 сәғәт)

Был тема буйынса языуылар, яңы текстар укыу.

Туған тел, белем, укытыуы, Бәйләнәшләр тексты төзәү,

Көз, көзгәшәтәр,

Ауылтормошо, ауылкешеләренеңкөнкүреше, хезмәт,
игенсехезмәтетураһындаәңгәмәләрүткәрәү. Игенсешенеңнескәлектәренһөйләү.
Ауылтормошоноңкалатормошонанайырмалыяктарытураһындааңлатыу.
Ауылеренәнсыкканкүренекләшәхестәрзентормошюлыменәнтаныштырыу,
осрашыузаройоштороу. Былтемабуйынсаязылғанәсәрзәрукыу.

Грамматика:

Кылым. һүзбәйләнеш. һөйләмтөзөлөшө.

III. Башкортостанбуйлапсәйәхәт (4сәғәт)

Башкортостантураһында 1-6 кластарзәүтелгәндәрзекабатлап, белгәнфактикматериалдызмә-
эзлеклеитепһөйләргәһөрәнеү. Былтемабуйынсаукуысыларғаяңымәглүмәтбиреү.

Тыуғанеребезеңсалтарихыбарлығын, Башкортостантураһындарусязыусылары, «Урал»эпосы,
һуңғыйылдарзағытарихиБашкортостанерендәүткәрелгәнфәнниэкспедициялармәглүмәттәременә
нтаныштырыпкитеү («Аркайым», «Сынташты», боронғокалалар, алтынәйберзәртабыуһ.б.
тураһында), быныңсөнһуңғыйылдарзасыкканматбуғатбасмаларынамөрәжәғәтитеү.

Былтемабуйынсатәкдимителгәнәсәрзәрменәнтанышыу,
укуысыларзыңязыуһәмһөйләүтелмәренүстереүөстөндәэшәлыпбарыла.

Грамматика:

Яңғызлыкисемдәр.

IV. Спорт. Спорткәрәк-ярактары (4сәғәт)

Кешегәсәләмәтбулыуөсөнспортменәншөгәлләнергәкәрәкикәнлегенаңлатыуһәмбылтуралаукуыс
ыларменәнһөйләшеү, әңгәмәойоштороу. Укуысыларүззәреспортменәнкызыкһыныузары,
күренеклеспортсмендартураһындаһөйләргәһөрәтеү. Спорттураһындателе-радиотапшырыузары,
газетаматериалдарыбуйынсаһөйләү.

Башкортостандаспорттөрзәре. Спортөлкәһендәданлыклыкешеләр.

Грамматика:

Башкорттеленеңүзенсәлеклехәрәф, өндәре, һөйләмтөрзәре.

V. Минһәмбезеңғаилә (5сәғәт)

Укуысыүзенәғайләһетураһындатулыһәмиркенһөйләйбелергәтейеш. Сөнкибылтемайылдан-
йылкабатлана. Ғаиләағзаларындөрөсәтау, уларғаихтирамлы, иғтибарлыбулырғаһөрәтеү. Ғаилә,
ғаиләағзаларытураһындаязылғанәсәрзәрукыу, уларзыаңлыкабулитергәһөрәтеү,
һөйләүкүнекмәләренүстереү. Укылғанәсәрзәрбуйынсаплантөзөргәһөрәтеү, планбуйынсаһөйләү.
Телмәүстереүгәайырымиғтибарбирелә.

Былбүлектәбилдәләрәссамдарзыңәсәрзәрәкүпкәнәурыналған.

Картинаныкарай,

аңлайһәмуныңйөкмәткәһенһөйләргәһөрәтеү.

Грамматика:

Кылым. Кылымдарзыңзаман, зат, һанменәнүзгәреше.

Әсәй, өләсәйзәрзеңигелеге, кәзәрехакындаәсәрзәрукыу,
йөкмәткәһеөстөндәштөрзәрәбашкарыу, һүзлекбайлыктарынарттырыу. "Катын-
кыззарбайрамытураһындаәңгәмәләр, иртәлектәрүткәрәү, данлыклыккатын-
кыззарменәносрашыузаройоштороу.

Грамматика:

Теркәүестураһындатөшөнсә. Тезеүтеркәүестәре.

VI. Сәңғәтәстәлары. (4сәғәт)

Республиканыңданлыкһәмәрзаклышәхестәременәнтанышыузыдауамитеү.

Сәңғәтәстәларыныңтормошюлыһәмижадыменәнтаныштырыу. Теле-радиотапшырыузар,
язмаларкарау. Уларзыңәсәрзәрәнтаныу, данлыклыкешеләрәбезтураһындаһөйләйбелеү.

Йырзәрәһөрәтеү, бергәләпйырлау, һәләтлебалаларменәнйырзәрәһөрәнеү.
Мәктәпсәхнәһеөсөнконцертномерзәрәзәрләү.

Грамматика:

Эйәртеүтеркәүестәре. Теркәүестәрзәндөрөсәзылышы. Теркәүестемаһыннығытыу.

VII. Исеменматур, кемдәркушкан? Исемдәрзә - илтарихы (1сәғәт)

	(4 сәғәт)				
1	М.Кәрим. Башкортостан. Исем	1	8.11		
2	Р.Ғарипов. Уралйөрәге.	1	15.11		
3	Аркайым. Исем.	1	22.11		
4	Тыуғанил. Исемдәрзеңдөрөсязылышы.	1	29.11		
	Спорт. Спорткәрәк-ярактары (4 сәғәт)				
1	Безеңғаилләрышта. Текстыөлөштәргәбүләү.	1	6.12		
2	Н.Изелбай. Безеңкатокта. Миллиспорт.	1	13.12		
3	Башкортостанкалаларындаспорт. һөйләмтөрзәре.	1	20.12		
4	Үтелгәндәрзекабатлау.	1	27.12		
	Минһәмбезеңғаилә (5 сәғәт)				
1	К.Шафикова. Өсәйкүззәре. Кылым.	1			
2	Минеңәсәйем. Кылымдарзыңзаманформалары.	1			
3	Дусым, серзәшем.	1			
4	Шәжәрә.	1			
5	Ф. Рәхимғолова. Безеңәсәй. Теркәүестәр.	1			
	VI. Сәңгәтоғталары. (4сәғәт)				
1	Башкортмиллимузыкакоралдары. Теркәүестәрзеңтөрзәре.	1			
2	КумызсыР.Заһретдинов. Тезеүсетеркәүестәр.	1			
3	МәшһүрбейеүсеРәшизәТуйсина. Тезеүсетеркәүестәрзеңдөрөсязылышы.	1			
4	Башкортхалыкбейеүзәре. Эйәртеүтеркәүестәрә.	1			
	Исеменматур, кемдәркушкан? Исемдәрзә - илтарихы (1 сәғәт)				
1	Исемдәрзә-илтарихы. Бәйләүестәр.	1			
	Борон-боронзаманда... (2сәғәт)				
2	Башкортхалыкәкиәте“Кан-кәрзәш.”	1			
4	Башкортхалыкижады.Кабатлау.	1			
	Берзәмлек, дуслык, тыныслык (5сәғәт)				
1	Ш.Биккол. Тыныслыккәрәк. Киҫәксәләрзеңдөрөсязылышы.	1			
2	Дуслык.	1			
3	К.Кинйәбулатова. Дустарымкүп. Мөнәсәбәтһүззәр.	1			
4	С.Әлибай. Дустарым.	1			
5	Урман-зурбайлык.	1			
	Йәмлейәй (4сәғәт)				
1	Йәмлейәйетте. һөйләмтөрзәренкабатлау.	1			
2	Каникулдарбашланды. Үтелгәндәрзекабатлау.	1			
3	Контрольәш.	1			
4	Йомғаклаудәресе.	1			

